PREHİSTORYA □ ARKEOLOJİ □ ESKİÇAĞ TARİHİ

ARKEOLOJİ VE SANAT

SANAT TARİHİ □ ETNOGRAFYA □ NUMİSMATİK

75 TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN YETMİŞBEŞ YILI

87

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Yönetmeni
Nezih Başgelen

İdari Yönetim
Bilge Başgelen

Düzenleme
Füsun Uluülke

Onur Kurulu
Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal
Prof. Dr. Halet Çambel
Hon. Dr. Dr. Çelik Gülersoy
Prof. Dr. Jale İnan
Prof. Dr. Doğan Kuban
Prof. Dr. Machteld J. Mellink

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Nezahat Baydur
Prof. Dr. Oktay Belli
Prof. Dr. C. Greenewalt Jr.
Prof. Dr. Harald Hauptmann
Prof. Dr. Werner Jobst
Prof. Dr. Bülent İplikçioğlu
Prof. Dr. Hasan Malay
Prof. Dr. Recep Meriç
Prof. Dr. Robert Ousterhout
Prof. Dr. Mehmet Özdoğan
Prof. Dr. Engin Özgen
Prof. Dr. Ümit Serdaroğlu
Prof. Dr. Veli Sevin
Prof. Dr. Sencer Şahin
Prof. Dr. Celal Şengör
Prof. Dr. Uğur Tanyeli
Prof. Dr. Stefanos Yerasimos
Prof. Dr. Levent Zoroğlu
Doç. Dr. Vedat Çelgin
Doç. Dr. Oğuz Tekin

Redaksiyon Kurulu
Ali Akkaya
Chris Lightfoot
Aksel Tibet

Halkla İlişkiler: Gaye Köseoğlu
İzmir Temsilcisi: Şükrü Tül
Basın Danışmanı: Engin Akyüz
Belgeleme: H. Semih Eralp
Dizgi: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
Film ve Renk Ayrımı: Diacan
Baskı: Kanaat Matbaası

Kapak Fotoğrafı
Hakkari Stelleri , *Aynur Özfırat*

İdare Yeri ve Yazışma
Hayriye Cad. Çorlu Apt. 3/4
80060 Beyoğlu - İstanbul
Tel.: (0 212) 293 03 78 - 245 68 38
Fax: (0 212) 245 68 77

20. YIL · 1978-1998

PREHİSTORYA □ ARKEOLOJİ □ ESKİÇAĞ TARİHİ

ARKEOLOJİ VE SANAT

SANAT TARİHİ □ ETNOGRAFYA □ NUMİSMATİK

"Ancak memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin ilerde tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan abidelerin muhafazaları için müze müdürlüklerine ve hafriyat işlerinde kullanılmak üzere arkeoloji mütehassıslarına kat'i lüzum vardır."

Gazi Mustafa Kemal

İÇİNDEKİLER

• Atatürk ile Eski Eserler, Arkeoloji, Kazılar ve Müzeler 2
Nezih Başgelen

• Anadolu'da Yeni Bir Uygarlık/Hakkâri Stelleri: Hubuşkia Prensleri 6
Prof. Dr. Veli Sevin - Dr. Aynur Özfırat

• Hekate 10
A. Ahmet Tırpan

• Arkeoloji Jeofiziği : Arkeojeofizik -I- 16
Mahmut Göktuğ Drahor

• Anadolu'da Kalkolitik Çağda Süt Ürünleri Üretimi 26
Ulf - Dietrich Schoop

• Demosthenes Dava Nutukları - I - 33
Ömer Sungur

• Berlin Pergamon Müzesi'ndeki Milet Orpheus Mozaiği..... 44
Füsun Tülek

• Anadolu Arkeolojisinin ve Müzeciliğinin Acı Kaybı Adnan Mısır ..47
Mehmet Özdoğan - Harald Hauptmann

Yayınlanan yazılardaki bilimsel görüş ve düşünceler yazarına aittir.
Yazı ve her türlü görsel malzemenin yayın hakkı saklıdır.

Yıl: 20 Sayı: 87 Kasım - Aralık 1998

GÖZLEM

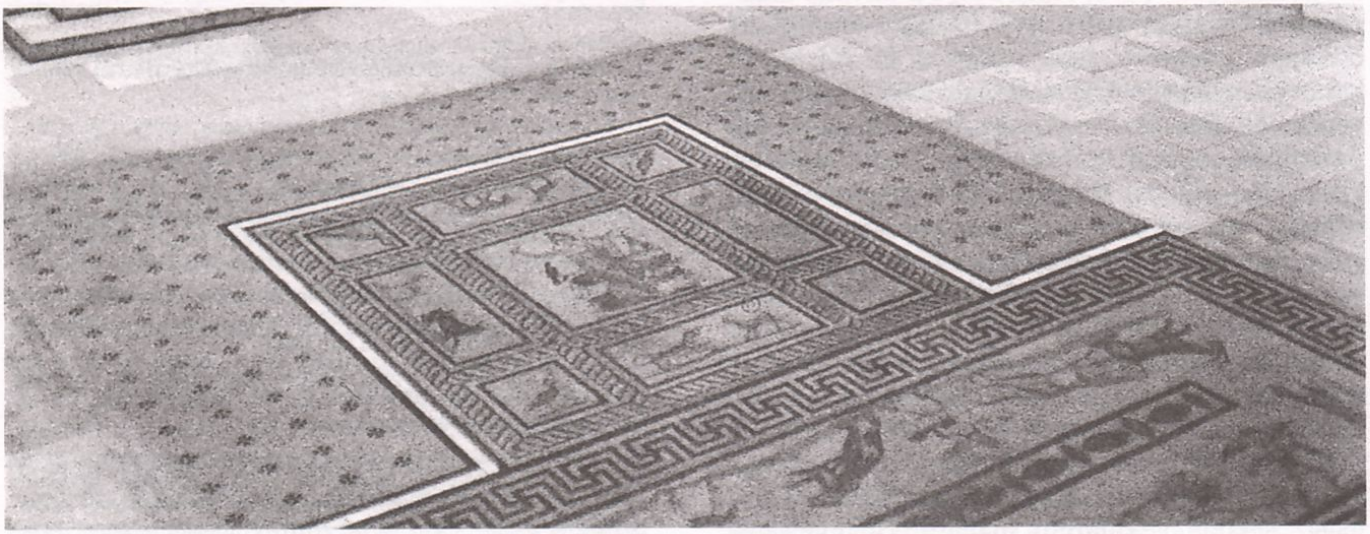
BERLİN PERGAMON MÜZESİ'NDEKİ MİLET ORPHEUS MOZAİĞİ

FÜSUN TÜLEK*

Yaşanılan mekanı güzelleştirme isteği insanlık tarihi boyunca hep var olmuştur. Yapı süslemelerinde yontu ve resim plastik öge olarak kullanılmıştır. Resim, fresko tekniğinde yalnızca duvarlara uygulanırken mozaik tekniğinde zemin ve duvar bezemelerinde ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Mozaik tekniğinin bugün yaygın olarak bilinen küçük taş, mermer, ve cam kübleri, *tesserae* ile uygulanışı ilk olarak Hellenistik dönemde görülür. Bu dönemin bilinen en güzel örneklerinin Bergama antik kentinden çıkan zemin mozaikleri olması burada bir mozaik okulu olduğunu düşündürtmekte ve dönemin insanlarının yapılarını mozaikle süslediğini göstermektedir. Bu süsleme tarzı, Roma'da yaYgın olarak sürmüş ve hatta *vestibule* ve *peristili* çevreleyen mekanlarda adeta serili bir halı, yolluk varmışcasına siyah beyaz renklerde, kendini tekrarlıyan basit geometrik desenlerle zemini boş bırakmamacasına bezemiştir.

Genellikle yapı zemini mozaikle bezenirken duvarlara fresko uygulanmaktadır. İncelikli, zahmetli ve pahalı bir teknik olan mozaiğin duvarlara uygulandığı örnekler fresko ile kıyaslandığında daha azdır. Ancak özel anlam yüklü ve kullanımı olan mekanların duvarlarında mozaikle süsleme görülmektedir. Cam malzemenin kullanıldığı mozaik panolar çoğunlukla bir yapının, evin önem verilen kısmında, prestij sahibi zengin evlerinde ve de genellikle duvar süslemelerinde kullanılır. Bunun bizce en bilinen örneği, Efes antik kentinin *Teras evleri*nde *tablinium* duvarında şeffaf cam mozaik kübleri ile bezeme yapılırken aynı mekanın ön zemininde renkli mermer ve opak cam olan *smalti* karışımı kullanılmasıdır.

Orpheus mozaiğinin zeminini süslediği yapı, Milet antik kentinde bulunan işte, böyle bir zengin evi olsa gerek. Oniki İon kentinin en görkemlilerinden olan Milet'deki kazılarda bir villa-

Milet Orpheus Mozaiğinin Berlin Pergamon Müzesi'nde sergileniş hali.

Milet Orpheus Mozaiği

nın *tricliniumu*nu süsleyen Orpheus konulu zemin mozaiği bulunmuştur. Ev- sahibinin konuklarıyla yemek yediği evin önemli mekanlarından biridir bu oda. Konukların uzanır pozisyonda otururken birbirlerine bakabilecekleri üç adet *kline* duvara dayalı yerleştirilmiştir. Odada kapının olduğu taraf ve oturma grubunun çevrelediği boş kalan zemin mozaikle süslenmiştir. Bir yandan konukların damak zevkleri tatmin edilirken öte yandan göz zevkleri de tatmin edilmeli anlayışıyla bu boş mekan güzel figürlerle doldurulmuştur. Süslenen zeminin ortasına yerleştirilerek önemi vurgulanan Orpheus figürünün işlendiği malzeme de ona ne kadar önem verildiğini gösterir. Figür, şeffaf renkli cam mozaik küblerinden yapılmıştır. Orpheus'un giysisinin üst kısmı koyu zümrüt yeşilinde koyudan açığa bacaklarını saran alt kısmı ise bordo renginin açık tonlarında mozaik kübleriyle resmedilmiştir. Şeffaf cam kullanımı kıymetli taş izlenimi vermektedir ve bunun zeminde kullanıldığı örnekleri enderdir.

Etrafı dikdörtgen panolarla çevrili bu tabloda Orpheus oturmakta ve ona yalnızca bir köpek ve bir karga eşlik etmektedir. Orpheus sol eliyle liri tutarken sağ elinde havaya kaldırdığı penası bulunmaktadır. Phryg başlığı takan figürün, giysisi ve oturuş biçimi Orpheus'a özgü bildik betimlemedir. Orpheus kompozisyonunu çevreleyen uzun dikdörtgen panolarda hayvanlar ikili gösterilmişken köşeleri oluşturan kare panolarda tek kuş figürleri betimlenmiştir. *İkili sarmal örgü* bandla birbirinden ayrılan bu panoların oluşturduğu büyük kareye bitişik dikdörtgen bir pano daha vardır. Bu panonun ortasında irice işlenmiş *inci dizisi* bandının etrafında *kanatlı eroslar*, kurt, aslan, ayı, leopar gibi hayvanları avlarken gösterilmektedir.

Av sahneli büyük dikdörtgen pano ve Orpheus'un ikili sarmal örgü ile çevrili panosu tümden siyah, beyaz ve tekrar siyah bir bantla çevrilidir. Orpheus'lu panoyu çevreleyen zeminin boş kalan kısmı siyah renkte dört yapraklı çiçekciklerle bezenmiştir.

İkinci yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen bu mozaik eserde, son derece küçük cam ya da renkli mermer küblerle ustalıkla işlenen figürlerin fondan kopuk olarak betimlenmelerine karşın ışık ve renk oyunlarıyla onlara derinlik kazandırılmıştır[1]. Orpheus sahnesi ile av sahnesi arasında içerikden kaynaklanan belirgin bir anlatım farklılığı vardır. Orpheus sahnesinde belirgin şekilde fonla ilişkisi kopuk az sayıdaki figürler hareketsiz ve donuktur. Çok bildik *Orpheus ve Hayvanlar* teması yalnızca iki hayvan figürüne indirgenmiştir. Av sahnesinde fonda bir doğa betimlemesi ya da figür mekan ilişkisi yoktur, ama hayvanlar hareket halinde, yara almış can çekişirken ya da saldırmaya hazırlanırken gösterilmişlerdir. Öte yandan *eroslar* da kanatlarını açmış mızraklarını fırlatmış ya da fırlatmak üzeredirler.

Epik şiirin *Musa*'sı Kalliope'nin oğlu Orpheus, yalnızca Yunan mitolojisinin doğayı ve hayvanları müziğiyle sakinleştirip mest eden bir kahramanı değil aynı zamanda *Bakhik* ayinlere müziğiyle katılan bir ozan, dizeleriyle öğretilerini yayan, bir anlamda *Orphik-Bakhik Kült*ün kurucusu, bir kahin, insanlara *öte dünyada* ruhlarının kurtuluşa kavuşabilmeleri için bu dünyada nasıl bir yaşam sürdürmeleri gerektiğinin öğreticisidir de.

Burada dikkatimizi çeken yemek yenilen bir mekanın zemininin başka sahne ve figürlerle süslenebilecekken öğretisinde yenilen yiyeceklere dikkat etmeyi ve hayvani besinlerden kaçınmayı öğütleyen bir ozanın figürünün konmuş olmasıdır. Bir Roma villasının yemek odasının zemininde cam ve renkli mermer küblerle işlenerek önemi vurgulanmış bu mozaik tablo sıradan bir süslemeden öte anlam taşımaktadır.

Bu denli güzel ve ince işçilikli zemin mozaiğine ilişkin yazı yok denecek kadar azdır. 1932 yılı Berlin basımlı W. von Massow'un *Führer durch das Pergamonmuseum* yayınında yarım sayfada çok kısa bahsedilmekte, yine aynı şekilde 1968 Berlin basımlı E. Rohde'nin *Griechische und Römische Kunst in den Staatlichen Museen zu Berlin* yayınında mozaiğin betimlenmesi ve tarihlenmesi yapılmaktadır. Bugün, *Antiken Sammlung Pergamonmuesum*'da *Milet Agora Kapısı*nın sergilendiği salonun zemininde bu eser yer almaktadır.

Milet Kazı Raporlarında rastlayamadığımız bu mozaikin nasıl ve ne zaman çıkarılıp yurt dışına götürüldüğünü bilmemekteyiz. Ancak, ülkemizden giden yüzlerce eser arasından en azından korunması yapılıp halka açık bir mekanda sergileniyor olması avuntu kaynağıdır.

Tüm eserlerimize sahip çıkıp onları sanatsal değerlerine uygun bir biçimde restore edip korunabilmesini diliyoruz.

DİPNOTLAR

* M.A. Indiana Üniversitesi, Bloomington, doktora öğrencisi.

1. E. Rohde, *Griechische und Römische Kunst in den Staatlichen Museen zu Berlin*, Berlin, (1968), s.31.

   Her ne kadar eserin tarihlenmesi E. Rohde tarafından 2. yüzyılın ikinci yarısına yapılmaktaysa da çalışmamızda Britanya mozaikleri ile kıyaslayarak yaptığımız tarihlendirmede Milet Orpheus Mozayiği İ. S. 3. yüzyıl sonuna tarihlenmiştir (Tülek F., *Efsuncu Orpheus/Orpheus, The Magician*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1998). Bu saptamayı destekleyecek bir başka örnek Mytilene (Midilli) antik kentinde 1962'de bulunmuş eserimize çok benzer olan Orpheus mozayiği de arkeoloğu tarafından 3. yüzyılın 3. çeyreğine tarihlenmektedir (S. Charitonidis , L. Kahl, R. Gnomes, "Les Mosaïques de la Maison du Ménandre A Mytiléne", *Antike Kunst*. 6. Beiheft 1970, Franckle Verlag, Bern, s. 12.